

Ajankohtaiset

Innostavia kuulumisia itkuvirsitutkimuksen kentiltä

Laments lost or alive and well. International Conference of the Lament Tradition, 15.–17.5.2023, Helsinki

Sakari Korpikallio ja Viliina Silvonen

Varovainen innostus paistaa ihmisten kasvoilta, kun he nousevat hiljaiseen portaita kohti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) juhlasalia. He ovat saapuneet suomenkieliseen yleisötilaisuuteen, joka aloittaa kansainvälisen itkuvirsikonferenssin. Elina Hytönen-Ng'n, Riikka Patrikaisen ja Viliina Silvosen pitämät suomenkieliset lyhyet luennot toimivat johdantona itkuvirsiin ja samalla avaavat tilaisuuden, jonka päätteeksi nähdään lähes kaksituntinen kattaus upeaa laulua ja itkuvirttä ensin setojen perinteiseen leelo-runolauluun erikoistuneen Lummo Kati leelokoorin ja sitten Emilia Kallosen, Emmi Kuittisen ja Liisa Matveisen muodostaman Surento-yhtyeen esittämänä. Konsertti saa varsin haltioituneen vastaanoton ja samalla yleisönsä uppoamaan seuraavana aamuna alkavaan konferenssin akateemisen osuuden aiheisiin. Konsertti osallistaa hyvin myös konferenssiin saapuneen kansainvälisen yleisön, joka on ymmärtäväinen, mutta silminnähdessä harmissaan aloitusluentojen suomenkielisydestä. Vieraita on saapunut oikeastaan Euroopan joka kolkalta, toki itään ja pohjoiseen sekä Atlantin saaristoon keskittyvin alueellisin painotuksin.

Järjestelykysymyksiä ja kullannarvoisia keynote-luentoja

Vuoden 2023 kesällä SKS oli folkloristiikan ja sen lähialojen tutkijoille varsinainen tukikohta, kun kolme kansainvälistä konferenssia valloitti sen juhlasalin. Itkuvirsikonferenssi *Laments lost or alive and well* oli näistä vuorossa ensimmäisenä toukokuun puolivälissä. Konferenssin pääjärjestäjänä toimi Koneen Säätiön rahoittama tiedettä ja taidetta yhdistävä Kyynelkanavat-hanke (4/2021–3/2024). Hankkeen teemaa mukaillen konferenssissa tarkasteltiin itkuvirsia ja itkuperinteitä muuttuvassa maailmassa. Perinteentutkijoiden lisäksi mukana oli uskonnontutkijoita, etnomusikologeja ja antropologeja.

Paikalla ollessa oli aistittavissa, kuinka tervetullut kansainvälinen itkuvirsikonferenssi aivan oikeasti oli. Läsnäolijoissa oli runsaasti aiheesta kiinnostuneita ja kirjoittaneita tutkijoita, mutta myös muuta yleisöä. Esitelmätarjonta puolestaan oli kattava ja hyvin järjestetty. Paralleelisessiot eivät ole kovin tavanomaisia SKS:llä järjestetyissä konferensseissa, mutta itkuvirsikonferenssissa yhtäaikaisten paneelienkin mahdollisuus tuli testattua. Käytössä oli juhlasalin lisäksi viereinen Kulmahuoneeksi nimetty kokous- ja seminaaritila. Konferenssipäivinä

tilojen välillä liikkuminen sujui näppärästi, ja aikataulussa oli huomioitu myös mahdollisuus vaihtaa salia esitelmien välissä. Kulmahuoneen kevätauringon lämmittämä tunnelma nousi esille hienosti erityisesti esitelmien keskusteluosiossa, kun huoneen täyttäneen yleisön kysymyksien ja vastausten tulvalle ei aikarajojen puitteissa ollut tulla loppua. Juhlasali taas mahdollisti suuremman yleisön läsnäolon ja muodoltaan väljemmän, silti eläväisen keskustelun. Vaikka tilat ovat kokonsa puolesta keskenään täysin eri luokkaa, konferenssiväki jakautui melko tasaisesti molempiin tiloihin – Kulmahuoneessa oli siis välillä hieman liiankin tiivis tunnelma.

Varsinaisina vetonauloina konferenssissa toimivat esittäjiltään ja otsikoiltaan erittäin kiinnostavat keynote-luennot. Professori Charles L. Briggs Kalifornian yliopistosta Berkeleystä ja Karjalan Sivistysseuran toiminnanjohtaja, itämerensuomalaisen kielialueen itkuperinteen asiantuntija Eila Stepanova eivät kumpikaan jättäneet yleisöään kylmäksi. Briggsin luennon näkökulma itkuihin rakentui viestinnällisyyden (communicability) käsitteen ympärille. Hän pohti venezuelalaisen alkuperäiskansan yhteisössä todistamansa esimerkin kautta, ovatko itkut tapa kohdata aiheita, joihin valkoisen miehen näkökulmasta rakennetun yhteiskunnan normalisoimat viestinnälliset keinot eivät ulotu. Briggsin paikoin varsin korkealentoisen ja teoreettisen luennon vastineeksi sopi oivallisesti Stepanovan käytännönläheisemmin itkuvirsiperinteeseen ja sen muutoksiin pureutunut luento. Stepanova esitti kaivatun, toki aikarajojen puitteisiin tiivistetyn, kokonaiskuvan karjalaisesta itkuperinteestä ja sen muuttumisesta kulttuuriperinnöksi Suomessa. Hän tarkasteli kuinka suomalaisen kansallisromantiikan kontekstissa luotu kuva karjalaisuudesta ja itkuista vertautuu vastakappaleisiinsa Karjalan tasavallan puolella.

Aiheiden kirjo ja yllättäviäkin tulokulmia

Esitelmien aiheet itkujen ympärillä olivat monimuotoisia. Monet esittelivät eri paikalliskulttuurien itkuperinteiden historiaa ja nykyisyyttä konferenssin otsikon mukaisesti elinvoimaisuuden näkökulmasta. Muita toistuvia teemoja olivat kulttuuri-ilmioiden omistajuus sekä perinteen uudelleenmuotoutumisen keinot. Lisäksi mukana oli muutamia itse perinteisestä itkusta ja sen nykysovelluksista etäämmälle asettuvia esitelmiä, joissa erilaisia valittamiseen, suremiseen tai protestointiin liittyviä ilmiöitä tarkasteltiin suhteessa itkuvirsiperinteeseen ja pohdittiin, voiko näihin soveltaa itkuvirsi-termiä. Esimerkiksi Arja Turunen ja Hannah Yoken esitelmöivät feministisen Naiset rauhan puolesta -liikkeen Itkijänaiset-ryhmän toiminnasta, joka herätti huomiota Suomessa 1980- ja 1990-luvuilla. Myös eri musiikkigenrejen ja itkuvirsien välisiä yhteyksiä analysoivat esitelmät herättivät vilkasta keskustelua.

Kiintoisan näkökulman etenkin Suomen ja laajemmin pohjoismaisen kentän kannalta toi Frogin esitelmä skandinaavisesta itkuvirsiperinteestä, jota tutkimus ei ole aiemmin tunnistanut. Skandinaavinen itkuperinne linkittyy viikinki- ja keskiaikaan, uudemmasta itkuperinteestä ei ole lähteitä. Perinteen katoamisen taustasyinä Frog pohti historiallisia muutoksia suhtautumisessa julkiseen suremiseen, jotka linkittävät esitelmän myös itkuperinteen katoamiseen luterilaisesta Suomesta ja Virosta.

Vaikka itkuvirret aiheena saavat mielen kääntymään vakavuuteen ja alakuloon, oli ohjelmassa mukana myös kansanhuvia. Anna Rezessy tarkasteli esitelmässään unkarilaista hautajaisitkuparodioiden perinnettä, joka liittyy karnevaaleihin. Vaikka nämä itkut ovat viihdettä, niillä on samoja yhteisöllisiä ja yksilöllisiä merkityksiä kuin niin sanotusti vakavilla itkuilla:

itkuin kanavoidsaan tunteita ja kärsimystä, jolle muutoin ei välttämättä olisi tilaa yhteisössä. Vastaavan kaltaisesta Valko-Venäjällä Haradokin alueella tunnetusta karnevalistisesta hautajaisitkujen perinteestä kertoi Alena Leshkevich. Näissä parodiallisissa itkuperformansseissa valituksen keskeyttävät itkunpurkausten sijasta naurunryöpsähdykset.

Tunteita nostattavaa sisältöä ja konkretiaa

Esitelmien aiheet ja keskustelu niiden yhteydessä tuntuivat kuulijan sisimmässä. Yleisössä oli selvästi havaittavissa täysin ymmärrettäviä ja moninaisia herkistymisen ja välillä hieman kiihastumisenkin tunteita. Suomessa osana itkuvirsiperinteen ympärillä käytävää keskustelua ovat viime vuosina olleet karjalaisen kulttuurin ja karjalan kielen asemaan, arvostukseen ja omistajuuteen liittyvät kysymykset. Tätä aihepiiriä sivuttiin useissa esitelmissä sekä etenkin niiden keskusteluosiossa.

Koska järjestävässä hankkeessa on mukana itkuvirsiperinteeseen erikoistuneita taiteilijoita ja Suomessa toimii useita julkisesti itkijöiksi itsensä määritteleviä henkilöitä, oli ohjelmaan sisällytetty myös itkukentän osuus: itkijöiden paneelikeskustelu. Keskustelemassa oli kolme itkijää, DEI-asiantuntija ja artistti (taiteilija-aktivisti) Mirva Haltia-Holmberg, Äänellä Itkijät ry:n puheenjohtaja ja kokenut itkuvirsikurskien vetäjä Pirkko Fihlman sekä Kyynelkanavat-hankkeen taiteilija, kansanmuusikko Emmi Kuittinen. Kukin pääsi avaamaan omaa näkökulmaansa itkuperinteeseen sekä pohtimaan muun muassa viime vuosina etenkin sosiaalisessa mediassa ilmennyttä kritiikkiä ja erilaisia näkemyksiään aiheesta keskustellen. Keskustelu toi esiin kentän moniäänisyyden ja selvensi näkemyseroja mutta loi myös yhteisymmärrystä ja uudenlaisia keskusteluyhteyksiä arkojen aiheiden äärellä. Vaikka paneelikeskustelu käytiin Suomen kontekstissa, se avasi nyky-Suomen itkukentän moninaisuutta, ristiriitoja ja ongelmia käytännönläheisellä tasolla ja toi siten konkretiaa teoreettisemmin aihetta lähestyviin esitelmiin.

Nyky-Suomen itkuvirsikenttä näyttäytyy kansainvälisesti omaleimaisena erityisesti siltä kannalta, että täällä itkuvirsiperinne on vuosikymmenten saatossa muuttunut yksityisestä, kyläyhteisön piirissä eläneestä rituaalisen itkemisen käytännöstä esittäväksi taiteeksi, kansanmusiikin genreksi ja erilaisiksi terapeuttisen itseilmaisun muodoiksi. Jotakin vastaavaa laista liikehdintää on konferenssin perusteella meneillään myös Irlannissa paikallisen itkuperinteen (*caoineadh/keening*) parissa. Monissa muissa kulttuureissa rituaalisen itkemisen perinne on pysynyt enemmän eristyksissä, nimenomaan rituaalisena itkemisenä.

Lopuksi

Itkujen ja niiden erilaisten sovellusten monimuotoisuus näyttäytyi konferenssissa eloisana ja rikkaana kenttänä, jonka yllättävänkin yhtenäisenä tilana tuntuu kuitenkin olevan jonkinlainen jatkuva katoamisesta saatu torjuntavoitto. Vaikka perinteen katoamisen diskurssi ei sellaisenaan ole enää nykytutkimuksessa niinkään keskeinen aihe, huoli siitä on yhä yleisessä keskustelussa usein esille nouseva aihe. Itkuperinne eri muodoissaan elää ja herättää kiinnostusta, mutta huoli on kuitenkin täysin todellinen erityisesti kansallisten tai muiden yhteinäiskulttuurien jalkoihin jääneissä vähemmistökuultuureissa, joiden omat kielet tai muut erityispiirteet ovat usein jopa äärimmäisen uhanalaisia. Tällaiset kulttuurit kielineen tarvitsevat yhteisen huolen lisäksi esimerkiksi valtiollisten toimijoiden apua ja aktiivista elvytystyötä säilyäkseen. Itkujen asemasta kertoo hyvin myös se, että usein länsimaalaiseksi ja sivistyneeksi

identifioituvan kulttuurin edustajien näkökulmasta tarkastellen ne ovat elävä eksoottinen malli vähemmistökuulttuuriin, kansojen tai kansanosien kosketuksesta alkukantaisuuteensa ja myös esimerkiksi niiden esittäjien – yleisesti naisten – kyvyttömyydestä hillitä tunteitaan. Tällainen toiseutetuksi joutuminen on monille arkipäivää. Itkuvirsikonferenssissa kohdatut aiheet ovat lähes täydellisiä esimerkkejä sekä julkisesti käytävän kulttuurikeskustelun että laadukkaan tieteellisen tutkimuksen ja sen popularisoinnin tarpeesta kulttuurien tutkimuksen kentällä.

”Kansainvälisestä itkuvirsikonferenssista on haaveiltu kauan, Kyynelkanavat-hankkeen puitteissa se saatiin toteutetuksi”, totesi Eila Stepanova keynote-esityksessään. Ja niin totisesti saatiin. Kansainvälinen itkuvirsikonferenssi oli lopulta erinomaisen onnistunut, moniääninen ja runsaasti laadukasta tutkimusta esittelevä kolmipäiväinen rupeama, joka toi yhteen aiheeseen perehtyneitä ihmisiä eri puolilta maailmaa. Konferenssin tiimoilta on tekeillä kirjajulkaisu. Lisäksi pyrkimyksenä on luoda kansainvälinen itkuvirsitutkijoiden verkosto tiedonjakamiseen, yhteydenpitoon ja tulevien tapaamisten suunnitteluun. Koneen Säätiön rahoittaman ja Itä-Suomen yliopistossa toimivan *Kyynelkanavat*-hankkeen lisäksi konferenssia olivat järjestämässä Karjalan Sivistysseura ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

FM Sakari Korpikallio työskentelee tutkimusavustajana Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tutkimusosastolla Kati Kallion johtamien REFOP ja FILTER –akatemiahankeiden (Suomen Akatemian rahoituspäätökset 340647 ja 333138) puitteissa. Häntä kiehtovat erityisesti pienfolkloren lajit sekä perinteen ja nykykulttuurin välinen suhde. Hän toimi konferenssissa avustajana.

FT Viliina Silvonen toimii tutkijatohtorina Itä-Suomen yliopistossa Karjalan tutkimuslaitoksella. Hän työskentelee Kyynelkanavat- (Koneen Säätiö, 4/2021–3/2024) ja Karjalainen näkökulma kansanmusiikkiin Suomessa (SKR, 3/2023–12/2025) -hankkeissa. Hän oli yksi konferenssin vastuullisista järjestäjistä.